

קבוצת קריאה וחשיבה בנושא חברה, מוגבלות וסביבה – 25.7.2022

מפגש 3, זיהום ופסולת

ד"ר נילי ברויאר: ברוכות וברוכים הבאים והמצטרפים למפגש השלישי של קבוצת קריאה בנושא סביבה מוגבלות וחברה. תיכף אציג את כל השותפים.

אגיד שמדובר במפגש 3 שאנחנו מקיימים במהלך השנה הנוכחית. כל פעם בוחרים נושא אחר שמוקדש לשדה של סביבה וסוגיות של צדק סביבתי, איך זה פוגש אנשים עם מוגבלות ותופעת המוגבלות. המפגש של היום יתמקד במוגבלות ופסולת. אני פה רוצה לומר תודה לכל השותפות והשותפים; יש קהילת סביבה וחברה, בקהילת לימודי מוגבלות באגודה הסוציולוגית הישראלית, שחברו יחד לפרויקט הזה. גם המרכז ללימודי מוגבלות באוניברסיטה העברית שהוא שיתוף של בית הספר לעבודה סוציאלית וג'וינט ישראל. אנחנו חלק מזה. תודות לד"ר איתי גרינשפן, ד"ר אופיר וינשל-שחר, ד"ר טליה פריד, מריאלה יאבו, ד"ר רוני הולר, שכולנו עובדים ברקע על המפגשים הקיימים והבאים.

אני אתחיל בקצת פרטים על מבנה המפגש, להזכיר שיש כרגיל תמלול, כתוביות שמאפשרות הנגשה לאורך כל המפגש, כדי להנגיש לאנשים עם מוגבלות שמיעה ולא רק. מי שזקוק אפשר למצוא את show subtitles בתפריט למטה, בצ'אט יש הנחיות מפורטות. הכתוביות הן תודות לתמר המתמללת, שמנגישה את המפגשים האלה.

מבחינת מבנה המפגש, רוב המפגש נקדיש לעסוק במאמר ששלחנו מבעוד מועד לדיון פה. גם תהיה לנו הרצאה קצרה של אסנת יחזקאל-להט שתביא עוד זווית מההקשר של החיים האישיים שלה והפוליטיקה של מוגבלות שהיא פוגשת סביבה, וגם תגובה של ד"ר טליה שחר. את החלק אחרון של המפגש אנחנו רוצים להקדיש לחשיבה על המשך העשייה של הקבוצה, לחשוב על נושאים נוספים ועל הפורמט.

אז בקצרה ממש אזכיר מפגשים קודמים. היה מפגש ראשון שהקדשנו למאמר של קלייר, אחד האקטיביסטים וההוגים הראשונים בסוגיות של סביבה ומוגבלות. במאמר הזה הוא מנסה לפרק ולחשוב על החיבור בין אדמה לאדם, בין שיקום וריפוי של האדמה שהושחתה שזוהמה, לבין הגוף האנושי שמערכות חברתיות ורפואיות מנסות לשקם ולתקן. אז מתוך ההשוואה הזאת בין אדמה שזקוקה לריפוי ושיקום ולבין האדם, הוא מעלה שאלות שקיימות בשיח של תנועת הנכים בלימודי מוגבלות. הוא שם סימן שאלה מה זה נורמלי ומה חריג, איך בכלל אפשר להחזיר את הגוף או את האדמה למצב אידיאלי, למצב שהוא לפעמים מדומיין ואוטופי, לא בהכרח מציאות שהיתה. הוא מעלה תהיות בעקבות ניסיון כאדם נכה שפוגש את המערכת השיקומית והרפואה לפעמים בקונפליקט.

מפגש שני גם כן הקדשנו למאמר קנוני ואחד הראשונים שחיברו בין הסוגיות. הפעם זה היה פרק של אליסון קייפר, בספרה Feminist, Queer, Crip. היא ניסתה לבדוק איך בדמיון התרבותי מזהים מפגש בין מוגבלות לבין סביבה וטבע, אם בכלל מצליחים לדמיין מפגש כזה, האם אנחנו מדמיינים מרחב של טבע שלא כולל בתוכו אנשים עם מוגבלות. האם מרחב הטבע מייצר overcoming, את דמות האדם כנכה-על שצריך להתגבר על מכשולים ועל הגוף, ולהצליח להיות במרחב לא נגיש, כשבדיון התרבותי זה הרבה פעמים דמות גברית. בכתביה של אליסון קייפר, ובכלל במפגש, ניסינו לזהות מפגשים יותר פשוטים, יותר רכים, של אתרי טבע ואנשים עם מוגבלות. היו לנו אורחות במפגש, שהציגו סוגיות של הנגשה של אתרי טבע, שיהיו פתוחים ומותאמים להכיל בתוכם אנשים עם מוגבלות, לא פאָאָר לא צפוי שהגיע למרחב.

במפגש היום אנחנו מתמקדות בסוגיות של פסולת, ואיך סוגיות של זיהום ופסולת מתחברות לאנשים עם מוגבלות. כמה השיח הזה צריך עוד לעבור תהליך כדי לייצר מורכבות משמעותית והכלה משמעותית של אנשים עם מוגבלות והקהילות שלהם, שיהיו שותפים בחשיבה ומהלכים פרקטיים סביב פסולת ומיגור של

פסולת. המאמר שאנחנו בחרנו למפגש היום זה על פסולת פלסטיק, מאמר פחות קנוני, אבל הוא בעינינו מאמר מספיק מעניין ופותח לדיון שצריך להיעשות על מדיניות של צדק סביבתי,

ושמכיל בתוכו ומכיר בצרכים של אנשים עם מוגבלות. במאמר פותחים בהתעסקות סביב פלסטיק, כגורם של פסולת לא מתכלה, שנשארת תקופות ארוכות ולא נעלמת מהמערכת האקולוגית; וכך, ודרך מוצרים לא מתכלים, ממשיכים יום-יום לכלוך את העולם ולפגוע בבעלי החיים שאיתנו.

במאמר הזה מתעסקים בקשיות חד פעמיות, והתפקיד שהן ממלאות היום גם בזיהום וגם בחשיבה על שינוי סביבתי. מה שיצר שינוי חשיבה ותשומת לב לגבי קשיות, היה סרטון וירלי של צבים שנתקע עם קשית פלסטיק בתוך הנחיר, והניסיון של חוקרים שמצאו אותו לחלץ את הקשית מתוך הנחיר. זה יצר כעס מאוד גדול ומודעות משמעותית בקרב אנשים ואקטיביסטים. נוצר קמפיין שקרא לעשות חרם על הקשיות החד-פעמיות האלה; ויש מקומות וערים, בארצות הברית ומקומות נוספים, שלקחו את הנושא לידיים ויצרו מדיניות שמסרבת להשתמש בקשיות חד פעמיות, כאילו מוציאה אותן מההרגל שלנו. עד כמה שהמודעות והקמפיינים חשובים וטובים, המאמר מציג ומעלה את הקושי שהחרם פוגש אנשים עם מוגבלות שהקשיות מהוות מבחינתם כלי משמעותי לחיי יום-יום - לאכילה ושתייה, ליציאה מהבית ולחים עצמאיים. ברגע שאנחנו מכירים בצורך היותר מיוחד של אנשים עם מוגבלות בקשיות, אנחנו לא יכולים לשלול ולהדיר את הקשיות מהמרחב הציבורי. יש פה במצגת מעין פוסטר שאומר: בבקשה תאפשרו כמה קשיות לצרכנים עם מוגבלות שזקוקים לכך.

המאמר לוקח מאוד ברצינות את המקרה של קשיות והופך את זה לדוגמה מורכבת יותר של איך מדיניות שמבקשת לשמור על הסביבה ולצמצם פסולת, בעצם לא לוקחת חשבון חלק מהאוכלוסייה ואת הצרכים של אוכלוסיות מיעוט שחיות בשוליים, שחוות את האמצעי של הפלסטיק - במקרה שלנו קשיות - באופן הרבה יותר קריטי ומהותי. עבורם זה לא סתם דבר נוח, זה דבר שאנשים זקוקים לו ברמה היומיומית בתפקוד שלהם.

הבאתי כמה ציטוטים קטנים מהמאמר, שחשבתי שהם מעלים סוגיות מעניינות. הם אומרים שיש צורך ברפלקציה ביקורתית על מי שמבנה את המדיניות הזאת של סביבה. מי משלם את המחיר של המדיניות שזוכה להכרה וקידום ברמה ציבורית? הם גם מביאים את המושג של green washing, שהרבה פעמים זה ניסיון של חברות ושל תעשיות לתת חזות שהן דואגות לסביבה ומכירות בצורך לצמצם פסולת וזיהום, אבל הן עושות את זה במקום שהוא הרבה יותר מינורי ופופוליסטי, מאשר במקומות קריטיים לצמצום הזיהום בעולם שלנו.

הטענה היא שגם הקמפיינים האלה של קשיות הם סוג של פופוליזם זול, שלא נותן את המענה שאנחנו צריכים. הוא אומנם מעלה את המודעות, מאפשר פעולה קטנה ופשוטה לרוב הציבור, אבל לא מייצר תיקון משמעותי בעולם. זו הביקורת שהם מעלים במאמר. הם גם מביאים את השוואה בין המושג של צדק סביבתי לבין סביבתיות, כשהצדק הסביבתי אומר אנחנו צריכים להבין שפוליטיקה של סביבה פוגשת אוכלוסיות שונות באופנים שונים. יש צורך שהאנשים השותפים למעגל ולשיח, יהיו אנשים מקבוצות שונות, בוודאי אנשים שמקבוצות שוליים שהרבה פעמים הקול וחוויה שלהם פחות נשמעים ומוכרים לציבור.

כשמדברים על צדק סביבתי, רוצים שהצדק יורגש על ידי כולם - הטבע, בעלי החיים והיקום, ובני אדם במגוון הרחב ביותר. צריכה להיות הבנה שהצדק הסביבתי דורש גם צדק חברתי, ונוכחות של שותפים שהם לא בהכרח המובן מאליו כשאנחנו מדמיינים אקטיביסטים של עולם הסביבה. זה דגל אדום שצריך להיות מונף בהקשר של לימודי סביבה וצדק סביבתי. אנשים עם מוגבלות במידה רבה נקראים חזרה לשיח ולאקטיביזם.

מתוך המאמר הזה היינו רוצים להתחיל דווקא בשלב של דיון פתוח, רק אחריו נעבור להצגות יותר מסודרות. אני רוצה לשאול את כולכם את השאלות הבאות. תרגישו חופשי להצביע או לפתוח מיקרופון כשנאפשר. השאלה הראשונה: מה המקום שתופסים היום אנשים עם מוגבלות ו/או קהילת הנכים בקביעת מדיניות בנושא פסולת וסביבה? האם הם מודרים מהשיח והקול שלנו לא נשמע, כמו שאומר המאמר, או שאתם חושבים אחרת. אולי מהניסיון שלכם, יש אפשרות לשינוי פעולה משמעותיים שקורים בארץ ובעולם. שאלה שנייה, מה המקום שראוי שאנשים עם מוגבלות יתפסו בסוגיות של סביבה ופסולת, וגם למה? בעצם מה הערך המוסף

שאפשר לזהות בהקשר של תנועת הנכים ואנשים עם מוגבלות והסביבה. איך השיח ייתרם כשאנחנו הופכים חלק משמעותי מהדיון? שאלה נוספת שמביאה את זה מזווית הפוכה: מה המקום שסוגיות של פסולת וסביבה תופסות היום בתנועות הנכים ובלימודי מוגבלות? מה המקום שראוי שיתפסו ולמה? כלומר, מה אנחנו בתוך לימודי מוגבלות, בתוך תנועת הנכים, יכולים להפיק מתוך האקטיביזם והשיח של פסולת סביבה.

בעצם קבוצת הקריאה הזו נועדה לעשות מהלך שִׁמְטָרִים ומאפשר דיון משמעותי מורכב יותר לקבוצות שפועלות היום בנפרד. איך לימודי מוגבלות ולימודי סביבה יכולים להוסיף ידע ואתגר, להשפיע ולהוסיף ידע לשיח שכמעט לא נפגש היום. מה הסוגיות של פסולת וסביבה מוסיפות לחשיבה פוליטית ביקורתית על מוגבלות. מה המקום שהסוגיות יתפסו כשעושים שיח ביקורתי על מוגבלות ופועלים ברמה פוליטית לשינוי חברתי לגבי מוגבלות. אלה השאלות שאשמח שנתייחס אליהן.

ישראלה מצביעה. בבקשה.

ישראלה: אני לא קראתי את המאמר, אבל אני חושבת שהקשיות הן גורם מזהם אם לא משתמשים בהן כראוי, אם לא דואגים לזרוק אותן איפה שצריך. זו באמת בעיה שאנחנו, כצרכני הקשיות האלה, לא שותפים לה. אנחנו לא שותפים לפתרון הבעיה.

נילי: את מסכימה עם הטענה המרכזית של המאמר שאנשים עם מוגבלות אינם חלק מהפתרון, אולי הם חלק מהבעיה?

ישראלה: כן, כן.

נילי: תודה, ישראלה. שמואל ואחר כך חיה.

שמואל ירושלמי: רציתי לומר שמכיוון שגם אני במידה רבה סוג של פעיל סביבה, אני יכול לומר שנוסף לזה שיח צרכים של אנשים עם מוגבלות שכמעט לא תופסים שום מקום בתנועה סביבתית, כולל הנושא של זיהום סביבה ופסולת נוספת של מוגבלים שבכלל לא תופס שום מקום. התנועה סביבתית לא לוקחת בחשבון שלאוכלוסיות עם מוגבלות יש צרכים מיוחדים שצריך להתחשב בהם, כולל נושא הקשיות, כולל נושא של כלים חד פעמיים כאלה ואחרים, ובכלל כל מיני נושאים שאם לא מתחשבים בהם כאשר מדברים על נושא תיאורטי, אנשים עם מוגבלות נשארים בלי פתרונות וזה יוצר קשיים נוספים, אז פשוט הנושא הזה בכלל לא תופס שום מקום בארגונים סביבתיים. כאשר הם מדברים על סוג כזה של חרם על פסולת או כלים – קודם כל הם לא צריכים לדבר בשפה של חרמות, יש פתרונות אחרים, גם כשלא מדברים על אנשים עם מוגבלות. אבל כאשר חושבים על פתרון, צריך לחשוב האם הפתרון המוצע משרת את כל קבוצות האוכלוסייה, האם הוא לא פוגע בקבוצה זו או אחרת, כולל אנשים בעלי מוגבלות. תודה רבה.

נילי: תודה, שמואל. בעצם אתה מחזק ואומר שהיום שיח הסביבה מאוד חסר את העדות והשיתוף של אנשים עם מוגבלות והכרה בצרכים שלנו.

חיה, בבקשה. גם סולה ויותם ביקשו לדבר.

חיה: תודה. אני רוצה לדבר מכמה היבטים. ראשון, היבט של מודל כלכלי של מוגבלות. המודל הכלכלי מחזיר אותנו למודלים פטרוניים שרואים את המוגבלות כתפיסה טרגית שפוגעת באנושות. יש לי ילדה בבית שאוכלת רק עם פֶּד וצריכה סטריליזציה גבוהה. אמרו שִׁימְסוּ שקיות אשפה. אמרתי וואלה, איזה מס אשלם על זה. הכל שקיות, זה חייב להיות פתיר.

יש לי תחושה - חוויתי את זה גם כשדיברו על מס על כלים חד פעמיים, ודיברו על הקהילה החרדית כמשתמשת קלסית. איך קבוצה חווה את החוויה שהיא הופכת להיות נזק חברתי בתפיסה? גם אלה שנוסעים לכל מקום והעשן מזהם יותר או פחות. עדיין יש אוכלוסיות שאין ברירה והן משתמשות בשקיות, הן נעזרות בזה וחייבות להשתמש בחד פעמי. הדברים האלה מאוד מכתיבים את האייבליזם, הופכים אנשים עם מוגבלות לראויים פחות מאותו צד שעשוי להיפגע מהקש. זה נושא כואב בעיניי.

נילי: את מכניסה את מקום של הצטלבויות. זה מעלה סוגיה מורכבת שבאמת בצדק סביבתי צריך להכיר בכך שיש קבוצות שנדחקות לשוליים והופכות להיות מסומנות כלא בסדר מוסרית. יש להן אותה יכולת בחירה כמו האוכלוסייה הנורמטיבית היותר אליטיסטית שמקדמת שיח של צדק סביבתי, שלא מכירה בחוויות שונות סביב מוצרים חד פעמיים או שקיות ניילון שאת מעלה בקשר לאנשים עם מוגבלות. אלה צרכים שנדחקים לשוליים, כאילו זה רק העדפה שאפשר להחליף אותה.

חיה: זו נסיגה אחורנית לגישות פטרוניות כלפי מוגבלות, כפי שראינו בתקופת קורונה. המודל החברתי חמקמק ושביר, כל דבר קטן מערער ומחזיר למודלים פטרוניים אייבליסטיים.

נילי: למה מודל חברתי?

חיה: הוא מפסיק לראות את המוגבלות כמשהו טרגי אלא תופעה חברתית, שהחברה אמורה להתמודד איתה ולתת כתף. חלק מהכתף זה להתמודד עם שקיות שמושלות לפח כמשהו לגיטימי, חלק מחובה של החברה, לא כפגיעה של אדם עם מוגבלות באיכות הסביבה.

נילי: זה מחזיר למקום של דימויים סטריאוטיפיים סביב אנשים עם מוגבלות, הקורבן האומלל. יש גם הדימוי של רשע או אדם שמסכן את החברה, ובהקשר של פסולת זה מרגיש שאנחנו עוברים אולי מהמקום הטרגי של הקורבן למקום שמזיק ופוגע. פה זה בהקשר של סביבה.

סולה, בבקשה, אחרי כן יותם ואז עמית.

סולה שלי: אעלה פה עוד היבט, שזה כן היבט כלכלי ולא במובן של הנכים שהם אבן ריחיים על החברה, שכבר פירטת את זה. אלא יותר עניין של ניגודי עניינים כלכליים בין קבוצות שונות. העניין הוא פשוט מי ישלם. מתי לגיטימי שכלל הציבור יישא בעלות של משהו, ומתי זה לא לגיטימי וזה פינוק. המחשבה שעלתה בי שקראתי את המאמר - מדברים על קשיות, על זיהום של מוצרים כביכול חד פעמיים. זה לא כביכול, כי אחרי שזורקים אותם זה נשאר הרבה זמן. כל הנושא שאני לא יודעת אם לקרוא לזה התעשייה, אבל עולם הרפואה - הרי בעולם הרפואה כל דבר שצריך להיות סטרילי הוא אוטומטית חד פעמי, כי הגיוני שמשהו שיצא מבית חרושת הוא סטרילי, משהו שנעשה בו שימוש עם גוף חי, הוא בחזקת סכנת זיהום. אני עוד מספיק זקנה כדי לזכור שפעם היו מזרקים רב פעמיים שהיו מחטאים אותם. באותה צורה, חלק מהציוד של הניתוח הוא כן רב פעמי. כלומר זו לא גזירה שאם משהו חייב להיות סטרילי אז חייבים להשתמש בו ואחר כך להשמיד. גם הצוות שעובד שם הוא לא כמו אנשים עם מוגבלות שלא מסוגלים לנקות חלופה רב פעמית. הרי יכולים לעשות סידורים של סטריליזציה שכן יאפשרו להשתמש במוצרים רב פעמיים אך לא עושים זאת. אבל מאחר שרפואה נתפסת כמשהו זמני, אדם חולה הוא נורמטיבי שזכאי למירב השירות, כשאחר כך - זה גם שקרי בהרבה מובנים - אחר כך הוא יהיה נורמטיבי ויחזור לחברה.

זה בסדר לעשות זאת. השאלה על מי צריכה ליפול חובת ההוכחה או העול כלכלי. במאמר הוא קורא לזה החובה להוכיח שזה שווה, ובעניין הזה אני חושבת שצריך להאיר בצורה כזאת. מי אמר שתחום שלם שעושה שימוש במוצרים חד פעמיים זה בסדר, ותחום אחר זה לא בסדר. בארץ, אם מדברים על ארגוני סביבה, יש להם השיח הפנימי שלהם, אין להם אינטראקציה עם ארגונים אחרים. בחברה הכללית אני לא רואה בכלל - אולי אני טועה - אני לא רואה כל כך שיח סביבתי. יש קצת שיח על אתרי טבע, זה גם מין צקצוקי שפתיים, אבל זה לא שיח סביבתי ער ושכחו את האנשים עם המוגבלות בצד. אני לא רואה כל כך את השיח הזה. אני לא יודעת אם זה טוב או לא טוב, אבל אולי באמת יש יתרון שאנשים עם מוגבלות יעלו את השיח הזה. אם יכנסו לזה יותר לעומק, יש יותר סיכוי שאנחנו נהיה בתוך זה, כשבמוקדם או במאוחר זה יהיה חייב להיות; אם לא בקטע של זיהום אז בקטע של אנרגיה. אני לא יודעת אם חשבתם על מפגש בנושא זה. דברים יתחילו לעלות, אולי כדאי שנהיה בתוך זה לכתחילה.

נילי: גם יש הזדמנות, דווקא בגלל שבישראל השיח הסביבתי מתקדם יותר בשוליים, להפוך לגורם יותר משמעותי כאנשים עם מוגבלות וכאקטיביסטים עם מוגבלות שיכולים להעלות את הסוגיות שלנו לשיח הרחב יותר.

סולה: כן. חוץ מזה יש כל הקטע של ממשק בין סביבה ומוגבלות, מדברים על זה היום רק במושגי נגישות. אבל רציתי לומר עוד דבר לגבי העניין של משיכת החבל הכלכלית, על מי החובה. כשמדברים על נגישות, מדברים על משאב מצומצם - למשל מקומות חניה. ברור אם יש משאב מצומצם, אנשים עם מוגבלות זכותם להשתמש בזה יותר מאשר אנשים שיכולים לחיות בלי זה. אפשר להסתכל על הנושא של שימוש בחד פעמי כסוג של נגישות. המאמר טוען שכאדם מציג את עצמו כאדם עם מוגבלות, זה לא צודק לעשות את זה. כלומר, יש מקרים שיש משאבים מצומצמים אז אנשים עם מוגבלות צריכים לומר: אני אדם עם מוגבלות ומבקש להשתמש בזה, או פטור מתור ודברים מעוררי התנגדות. אם נכלול את משאבי הסביבה בתוך השיח על מוגבלות, אז מיד ננכיח את נושא המוגבלות בתוך שיח הסביבתי.

נילי: את מעלה כמה נקודות. את אומרת שיש סדר עדיפות חברתי כשקובעים מה הדבר הזמין והנגיש לכלל הציבור שחשוב שישאר כזה, גם אם יכול להיות מזהם ואחראי להרבה מהפסולת. יש דברים אחרים שהם פחות חשובים לקבוצות חזקות בחברה, ואז הם הופכים להיות משאב מצומצם שצריך לצמצם אותו יותר. בהקשר של קשיות והפסולת שזה מייצר. שם שיח הסביבה הופך להיות כלי ברור ומשמעותי לדבר על איך מצמצמים מוצרים חד פעמיים בעולם שלנו, כי זה לא פוגע באוכלוסיות שקובעות את סדרי העדיפות.

סולה: זה נאמר על ידי כולם וגם במאמר. אבל כאשר מעלים את המוגבלות כצידוק לתת נגישות לאנשים עם מוגבלות, אפשר להתייחס להיבטים סביבתיים מוגבלים. אם כולם ישתמשו בקשיות בצורה בזבזנית, זה פחות טוב. זה עניין כמותי, זה לא הכל או לא כלום, זה אחד החסרונות של חרם. אם מדברים לא במונחי הכל או לא כלום אלא במונחים רציפים יותר: אנשים שיש להם יותר זכות להשתמש במשאב הזה שאיננו בלתי מוגבל, הם אלה שצוקים לו לעצמאות היום-יומית שלהם. מקווה שהבהרתי את עצמי.

נילי: כן. יותר, אחר כך עמית ואז ריטה.

יותם: אני אגיד שנושאי סביבה מאוד משעממים אותי, בקטע שזה נראה לי אפור. כמו שסולה אמרה, זה כזה משהו של ניו אייג'נג, אבל בהקשר הזה אני חושב שאין יותר מדי מה להוסיף חוץ מהערת כיוון.

נגיד יש היום את השיח על אמא אדמה וכל הקבוצות של ניו אייג', חיבור ורוחניות ולהתחבר לאדמה וכו'. אם אדם עם מוגבלות פיזית מרגיש שיש לו תשוקה לזה, לפסטיבל בומבמלה, לניו אייג', לחיבור לאמא אדמה. אז הגוף הנכה בתוך ההקשר הזה מתמודד כאילו, כשיש לו משהו נגיש סביבתי. הבנתם מה אני מתכוון.

נילי: קודם כל, זה שאתה אומר שאלה סוגיות משעממות ואתה פה, כבר אני שמחה שאתה מצטרף תמיד. מעבר לזה אתה מעלה סוגיה של הנגשה של פעילויות שמתקיימות בטבע, שעסקנו בזה במפגש השני - איך המרחב שמזוהה כטבע הופך למרחב שיכול להכיל גם אנשים עם מוגבלות. כך זה מתחבר לסוגיות אלה. אסנת: מי יכול להגיע לשם.

יותם: אני חושב בקטע של אם נגיד - לא אני, קצת גם אני - כל מיני כאלה שגילו פתאום את כל הפסטיבליאדה הזאת וכל הסיפור הזה, הגוף נכה איך הוא מסתדר עם האדמה, עם לחזור לאמא אדמה. אלה המחשבות.

נילי: אֶתְהָה איתך למה זה פחות מעניין או פחות שיח שמושך את הציבור הרחב. אני מתחברת למה שסולה אמרה.

יותם: זה פשוט לא. זה פשוט לא, כאילו זה לא. ניסיתי באמת, אבל זה לא.

נילי: ננסה עוד. תן לנו צ'אנס. תודה יותם.

יותם: באהבה.

נילי: עמית, בבקשה.

עמית פליס: קודם כל, אחד הדברים הבעייתיים, במיוחד בחלק מהתנועות שיתום ציין שבעיניי זה לא רציני, והסיסמאות והצעדים המאוד-מאוד קיצוניים האלה, בהרבה מקרים הם אפילו יכולים לפגוע לטווח רחוק בטבע; שלא לדבר על הקשר בין אדם לטבע. זה גם נוגע מצד שני לכל מיני נטייה למודלים שהם יחסית פשטניים. גם מצד של תנועות ירוקות כביכול, שבחלק מהן ירוק זה ציפוי חיצוני, בכל מיני פסטיבלים שאין בהם לימוד מעמיק של הנושא הסביבתי המורכב. דוגמא של מה שקורה עכשיו באירופה, די מדגים את זה, אז עכשיו בדרך כלל מה שמופיע - -

נילי: מה קורה באירופה? מה הכוונה?

עמית: כל הנושא האנרגטי, שאנשים משום מה ראו פתרון בשילוב של אנרגיות לא יציבות מתחדשות, אם זה גז ממדינות מאוד בעייתיות בגלל שזה ניסיון לייצב את המערכת – הוכח שזה יכול להזיק לסביבה בצורה די רצינית. זו בדיוק התוצאה - שלפני שיש חלופה, נגיד במקרה הזה לקשיות החד פעמיות מהסוגים שבינתיים יש בעיה בהתכלות שלהם, ישר הלכו לחרם מאוד מהיר; במקום לנסות להוריד את זה בצורה הדרגתית תוך כדי פיתוח חלופות. אותו דבר קורה גם בדברים כלליים.

יש לי הרגשה, בתור אחד שהנושא הסביבתי מעניין אותו וגם הנושא של חריגים, בתור חריג, אני רואה את הנטייה להוריד את המורכבות וקשרי הגומלין של בעיות מסובכות לסיסמאות פשוטות וצעדים קיצוניים. זה קורה גם בתנועות ירוקות של בומבמלה וכל זה, גם בעניין של תנועות הנכים עם כל מיני סיסמאות ודברים כאלה. אז לדעתי זה לא כל כך פשוט. מצד אחד יש סוגי זיהום רבים שמישהו חריג סובל מהם יותר מהאוכלוסייה הכללית. למשל זיהום רעש, זיהום של כל מיני ריחות ודברים כאלה, ולהיפך. לדעתי אחת הסיבות למשל למה האוכלוסייה היחסית מאוד חזקה בישראל, פחות מעניינת אותה הסביבה הקרובה, כי היא יכולה להרשות לעצמה לנסוע לסביבות רחוקות. זאת בניגוד לאוכלוסיות שהן קצת פחות עשירות, ולמשל כאשר יש פה מדוזות יש להן בעיה להיכנס לים. צבים זה משהו שאוכל את המדוזות, וניילונים שנמצאים בים זה משהו שפוגע ביצורים המטומטמים שאוכלים מדוזות. כלומר, זה בערך הסיפור. הסיפור שלדעתי בגלל הקוטר של מדינה שלנו, זו אחת הסיבות ועוד סיבות היסטוריות לחוסר עניין סביבתי.

נילי: אעצור אותך פה. אתה מחזיר אותנו למקום של סדרי עדיפות ומי קובע אותם. איך בשיח הסביבה – לפחות בשוליים שלה, שם אני ממוקמת – פחות מדברים על זיהום רעש. זאת למרות שאולי חלק מהאוכלוסייה, מניחה שגם אנשים על הרצף, יחוו את זה כסוגיה מאוד מרכזית ומהותית. אז ברגע שאנשים עם מוגבלות יהיו שותפים שווים, סוגיות אחרות יקבלו תשומת לב, סוגיות שגם הן חלק מהשיח הגדול על סביבה.

אני רוצה עוד להגיב למה שאמרת לגבי חלופות. אני חושבת שהרבה הניחו שיש חלופות לקשים חד פעמיים. אני הנחתי לפחות שזה פשוט למצוא קשית רב פעמית. אבל במאמר הוסיפו מידע חשוב שסקר את החלופות והבעייתיות של השימוש בהן. בעיניי זה היה ידע שלא מספיק חשופים לו, שהוא מניח חלופות שבפועל אינן מספקות. ריטה, ואז אסנת תוסיף את התגובה שהכינה.

ד"ר ריטה סבר: אני מאוד רוצה לתמוך במגמה של הנכחה של אנשים עם מוגבלות בקרב אנשים עוסקים במוגבלות, בתוך השיח או בקרב גופים, גורמים ותנועות שעוסקות בסביבה. אני אנמק את זה דווקא עם אסוציאציה שהיתה לי למה שהיה במלחמה בצפון. אני כתבתי אז מאמר על בסיס מחקר שעשיתי, מה קרה לאנשים עם מוגבלות בצפון כשהיו פינויים. היה צריך לפנות אוכלוסייה בגלל הפגזות בצפון, אם אתם זוכרים את תקופה כזאת. פיקוד העורף היה אחראי על הפינויים, והם אנשים נפלאים ומסורים שעושים כמיטב יכולתם, ויש להם גם ידע מה ואיך צריך לעשות. אבל בנושא של מה קורה לאנשים עם מוגבלות במצב שצריך לפנות – הם היו עיוורים לזה. לממש, מה קורה לאדם שמחובר לחמצן. היה סיפור שלם. במאמר השתדלתי להראות את המשמעות של העדר מודעות למה שקורה לאנשים עם מוגבלות במצב הזה. מה זה אומר כאשר מתכננים ומכינים פק"לים, מה ואיך צריך להיערך למצב של פינוי.

אני לא מייצגת אנשים עם מוגבלות, למרות שאני זקנה בת 77, ובמובן זה גם אני צריכה להכריז שאני בגיל שיש לי זכות כזו או אחרת ויש לי מוגבלות. המלצתי מאוד שבפיקוד העורף תהיה נציגות של אנשים עם מוגבלות, שיכולו להציג את נקודת המבט ואת הצרכים אבל בלי להתנגח עם מה שעושים, בלי לשדר מסר שבמה שאתם עושים לא אכפת לכם מאיתנו. זה לא נכון ולא מועיל. לכן אני הייתי מציעה - למשל היום במפגש הזה, הייתי שמחה לראות אנשים מתנועות שעוסקות בסביבה, שיתקיים שיח איתם. ואם הם לא הוזמנו או שלא באו, למצוא דרכים אחרות להיכנס ללב העיסוק בזה, אל לב הגופים שעוסקים בזה, מנקודת מבט שגם לאנשים עם מוגבלות יש מה לתרום להבנה של המורכבות. בתוך המורכבות, כדאי שיהיו גם אנשים עם מוגבלות וגם אנשים בלי מוגבלות – אם יש כאלה, אולי אין כאלה – אנשים שעוסקים בסביבה לא מנקודת מבט של אוכלוסיות כאלה ואחרות, אלא שתהיה נוכחות ברוח חיובית: בואו נסתכל נראה מה אפשר למצוא ולעשות. להראות שלסביבה אכפת, שגם לאנשים עם מוגבלות אכפת מהסביבה, כי גם הם חיים בסביבה הזאת, בניהם נכדיהם וכו'. זו נקודת מבט שאני מציעה.

נילי: הנקודה שלך משתלבת יפה עם החשיבה שלנו להמשך פעילות. לחשוב אם יש היבט פרקטי שנרצה גם להשפיע על קובעי מדיניות או ארגונים שמקדמים מדיניות סביבה, להכיר להם את ההקשרים הקיימים בחיבור למוגבלות.

ריטה: אני מנסה להדגיש שהסיכוי להשפיע יהיה גדול יותר אם ההתייחסות תהיה "אנחנו מודעים למורכבות, מכירים במורכבות, ואנחנו רוצים לתרום עוד מבט, לחפש ביחד את הדבר היותר מועיל". אם זה רק להתנגח, הרבה לא יצא מזה. בינתיים הרבה מה שאני שומעת זה "לא צודק, אתם לא בסדר". כך זה גם במאמר שקראתי. אז ברוח אחרת. למשל, דוגמא במאמר שאומרת: בשביל שאדם עם מוגבלות יוכל לקבל אישור לקשית חד פעמית, הוא צריך להצהיר שיש לו מוגבלות, וזה פוגע בו. אני אומרת: נכון, זה פוגע במידה מסוימת. גם אם מישהו רוצה לקבל פטור מתור כי הוא זקן או משהו כזה, הוא צריך להצהיר. זה מחיר שנכח או אדם עם מוגבלות משלם. אוכלוסייה אחרת משלמת מחירים אחרים. לא כל מחיר צריך להיות משהו שלא מוכנים לשלם. נילי: איתי ואופיר, רוצים להגיב על זה?

ד"ר אופיר וינשל-שחר: מילה קצרה כדי להשאיר מקום לשתי הדוברות אחריו. אני אקח המילים שריטה אמרה וסולה ועמית. עולה השאלה כמה תנועה סביבתית מתייחסת לסוגיות, לאו דווקא של מוגבלות, אלא של צדק חברתי סביבתי בפרונט. אחת הטענות של ארגונים חברתיים היא שנושאים של צדק סביבתי חברתי הם לא בפרונט של ארגונים אקטיביסטים סביבתיים. גם כשמציינים שיש אוכלוסיות יותר פגיעות לעומת אחרות, מציינים אותן כסוג של כינור שני. הנושאים שהם ששמים בקדמת הבמה זה נושאים אקולוגיים. גם כשקיימות מנסה להביא נושא של צדק חברתי סביבתי - ונכשלת בזה לדעתי - וכלכלה ואקולוגיה, עדיין הנושאים האקולוגיים שמולם יצאו למאבקים סביבתיים, הם הבולטים. מול רמיסת יערות או פגיעה אקולוגית, פחות נראה מאבקים סביבתיים שמלווים בצדק חברתי סביבתי ונובעים מהם. זה חלק מהמחויבות שלנו כקבוצה, לצאת עם הקריאה הזאת, שצדק חברתי סביבתי שנוגע באוכלוסיות מוחלשות במובנים שונים, זה נושא שצריך להיות גם בתנועה הסביבתית בפרונט, לא רק בתנועות של אנשים עם מוגבלות.

נילי: תודה רבה, אופיר. אני מתלבטת אם לאשר לעוד דוברים, או אחרי אסנת וטליה שהכינו תגובות. אם בסדר זה מבחינתכם, נחזור אליכם אחרי אסנת וטליה.

אציג את אסנת. אסנת יחזקאל-להט, אקטיביסטית פמיניסטית לקידום זכויות של אנשים עם מוגבלות, מורשת נגישות השירות, רכזת של פורום לבריאות/ صحة - מובילים בריאות של אנשים עם מוגבלות - במרכז המנהיגות בבית איזי שפירא. מנחה שותפה של קורס להכשרת נשים עם מוגבלות להשתלבות בפוליטיקה המוניציפלית בחיפה, ומשתתפת בקבוצה שמקדמת שוויון נשים בחיפה, ועוד פעילויות רבות.

אסנת: אשתף מצגת, הכותרת היא פסולת ומוגבלות. רציתי לספר קצת על עצמי, כי אני אדבר על פסולת והחלק שלה בחיי. אני עושה הרבה דברים, ומשהו משמעותי להיום - מעבר להיותי פעילה לשינוי חברתי - אני

אישה עם מוגבלות ואני גם נזקקת לעזרה בכל תפקודי היום-יום. מה שאומר שאני אדבר היום הרבה על הנושא של הצטלבויות, של הדרה, ועל מי משלם את המחיר של ההחלטות שלנו לגבי סדרי עדיפויות בנוגע לסביבה או החלטות חברתיות אחרות.

רציתי לומר לגבי קורס שאני מנחה עם רכזת של ארגון אישה לאישה, ארגון פמיניסטי בחיפה, המטרה היתה שנשים עם מוגבלות יגיע לפוליטיקה מקומית כי נקודת המבט היא אחרת; מתוך המקום השולי, מתוך הצטלבויות של הדרה. גם סוגיות של פינוי אשפה - אם מדובר על אשפה או תאורת רחוב, או מופע יום העצמאות ומופעי תרבות, כל הסוגיות אלה מושפעות מהצטלבויות השוליים הללו. לכן חינוי שגם אנשים עם מוגבלות יהיו חלק מצדק סביבתי.

המאמר שם דגש על קשיות חד פעמיות, ומציג סוגים נוספים של אריזות שלפי המאמר אנשים עם מוגבלות זקוקים להם, למשל שקיות חד פעמיות או אריזות מזון. בחיי האישיים יש שלל סוגים של פסולת שאני מייצרת, יש לי הכבוד. הדימוי שבזכותו הגעתי לדבר היום בתגובה הוא שיכולתי לראות מול עיני את ארלין, העובדת המופלאה שלי כבר 9 שנים, לוקחת שקית אשפה ענקית, שהיא מוציאה אחת ליום-יומיים עם פסולת של ציוד רפואי מתכלה שהיא משתמשת בו כדי לעזור לי לתפקד. אומנם קשיות הן אחד דברים שאני משתמשת, אבל אני דמיינתי את הציוד הרפואי המתכלה. לקראת ההרצאה הזו, נכנסתי לגוגל וחפשתי ציוד רפואי מתכלה, מתוך הנחה שלציוד רפואי בבתי חולים בטח יש חלופה מתכלה, יעילה וטובה, שיכולה להתפרק בחלוף הזמן; כמו שקיות אוכל שמתפרקות מול עינינו לפני שעטפנו איתן. גיליתי לשעשועי הרב, שציוד רפואי מתכלה, הוא בעצם ציוד חד פעמי לא מתכלה. אדבר על זה בהמשך. באמת אנחנו, אנשים עם מוגבלות, עם כל זה שאני מייצרת כמות אשפה, זה כאין וכאפס לעומת בתי חולים שמייצרים פסולת.

אחר כך הנטייה היא להתייחס לפרט. זה אולי פרדוקסלי או מעניין כי זה מחזיר את המודל הרפואי של המוגבלות שמתייחס לפרט. למה הנטייה בסוגיות חברה להתייחס לפרט? כי זה נראה הכי קל לשינוי. יש המון ציוד ואבזרים חד פעמיים שאני משתמשת בהם. רובם כי אני משותקת, ולא מצאתי חלופה אחרת שהיא רב פעמית ואני כן יכולה להשתמש בה, כי דווקא מוצרים חד פעמיים מתאימים לשינוק שלי.

עוד סוגיה לפני שקופית הבאה. מה קורה עם מכשור שאנשים עם מוגבלות משתמשים בו והוא מוחלף. אני משתמשת בכיסא גלגלים ממונע, כל שמונה שנים אני זכאית להחליף אותו. מה קורה לכיסא הישן? אם הוא מתקלקל במידה שלא ניתן לתרום אותו לאחרים, מה קורה לו. זה לגבי זה.

לגבי דגל העצמאות - מי משלם את המחיר של עקרונות. אהבתי את המשפט במאמר שאומר: "קשיות הן חיוניות לאנשים עם מוגבלות לחיות בעצמאות". כשאני רואה את המילה עצמאות או נגישות, אני מתחילה לחשוד. צריך לפרק את המושג להבין את המשמעות של עצמאות לפי המאמר. ממה שאני הבנתי, כלים חד פעמיים לפי המאמר זה אמצעי לשחרור ממוסדות, מטיפולים ותלות. זו התייחסות לעצמאות במודל האישי, הקפיטליסטי והפטריארכלי של אדם בודד בלי קהילה, שאבזרים כמו קשיות מאפשרים לו לעשות דברים כדי להתמודד עם תלות, שהיא משהו שלילי לפי דעה זו.

נשאלת שאלה איך אפשר למצוא פתרון שגם יאפשר לסביבה לשרוד טוב יותר, וגם שיהיה קהילתי, כלומר במקום לראות את האדם עם מוגבלות שמגיע לסטרבקס ואומר "אני צריך קשית" - ואני צריכה קשית - ויהיה עליו זרקור כפושע שגורם למות הסביבה, שניתן לו האמצעי הזה כדי שיוכל להתמודד; במקום זה נמצא פתרון קהילתי למשל, פתרון של אנשים או התייחסות אחרת לשאלה מהי עצמאות, או פתרון יצירתי אחר לשתייה, לאו דווקא דרך קשית, כדי להתמודד עם סוגיות אלה.

פה רציתי לציין דוגמאות שבהן שמדובר על מי משלם את המחיר, לא רק מחיר חברתי אלא גם מחיר של הפרט. כל בחירה שלי בחיי היום-יום גורמת לכך שהעובדת שלי ארלין תצטרך לעשות עוד משהו. אם אני בוחרת מסיכה רב פעמית במקום מסיכה חד פעמית בעידן הקורונה, ארלין צריכה לכבס אותה. אם אני בוחרת לקחת תיק בד לסופר, היא צריכה לשאת את התיק לסופר ולשאת את הירקות בפנים. אם היא יוצאת מהבית

לפזר אשפה למיכלים של קרטון וכו', אני באותו זמן נשארת לבד. כלומר, יש פה כל מיני מחירים בחיי פרט שצריך לתת עליהם את הדעת בנושא של צדק חברתי. וזו אחת הסיבות שחשוב שאנשים עם מוגבלות יהיו מעורבים.

מקרה שרציתי לציין לגבי ישראל. ב-2021 יצא צו למיסוי כלים חד פעמיים. חיה דיברה בהקשר של משפחות חרדיות ואנשים שמצויים בעוני, שהצו משפיע עליהם. עקרונית, ברגע שאין כלים חד פעמיים, מישור צריך לשטוף את הכלים הרב פעמיים. מי בדרכ כלל יעשה זאת? האישה. כאן יש קישור בין סוגיות מגדריות פטריארכליות מוסריות, אם מדובר על מוסר של צדק חברתי או ערכיות, מי משלם את המחיר. לרוב זה נשים. אם זה עובדות סיעוד כמו אצלי, הרוב המוחלט זה נשים.

בהמשך לדיון עם נילי לקראת המפגש, סיפרתי שאני לא מבקשת מארלין לפרק אשפה למחזור, מכל מיני סיבות, גם נראה לי שיש גבול למה שאפשר לדרוש ממנה, שזה לא חלק מעקרונות שלה. נילי שאלה אותי מה קורה בפיליפינים, לא עלה על דעתי לשאול אותה. אולי מה שאני כופה זה לא הפרדה למחזור שזה זר לה, אלא זה שאני לא מבקשת למחזר - אולי זה נוגד את העקרונות שלה מהבית. נילי. תודה רבה, שאלתי אותה. היא דיברה על קישור מעניין נוסף בין עוני לבין הנושא של אשפה, כי דבר ראשון שאמרה על הפרדה הוא על כך שאנשים עוברים בין ערימות מופרדות כדי למצוא בהן מתכת או חלקי פלסטיק שאפשר למכור. אז חשבתי על ערימות של פסולת, היכן הן נמצאות. נדבר על קישור בין גיאוגרפיה לבין פסולת. חשבתי איפה הערימות נמצאות, ומי נחשבים אז כקבוצות שוליים.

שוב, אם נחזור לציוד רפואי רב פעמי בהקשר של מחירים, אני נכת צהל ומקבלת ממשרד הביטחון, אחרים רוכשים ממקומות אחרים. אם אני רוצה לרכוש ציוד רפואי רב פעמי, אני צריכה לדעת היכן וממי, והוא יקר יותר. זו פריבילגיה. מצד אחד דורשים לא להשתמש בכלים חד פעמיים, מצד שני זה הופך כלים רב פעמיים לפריבילגיה של מי שיכול להרשות לעצמו להשתמש בהם.

ואז אם מדובר על מודל רפואי שמתייחס לפרט כאחראי לשינוי חייו, כמודל טרגי, אם הפרט רוצה לא להיות אדם עם מוגבלות הוא צריך לשנות את עצמו. המודל החברתי מטיל אחריות על החברה. גם פה בצו שניתן בישראל בעניין הקשיות, האחריות על הפרט היא שינוי דפוסי צריכה. צמצום השימוש בפלסטיק לא הוא יגרום לשינוי סביבתי, אלא הפסקת הצריכה. במקום לצרוך למשל מוצרים שהם מתכלים, להפסיק לצרוך אותם. בד בבד להטלת אחריות על הפרט, מעלימים את אחריות המדינה התאגידים והחברות בתוך התהליך שהוא מזהם יותר מאשר איך שהפרט מייצר פסולת; ייצור מוצרי צריכה, גם הצריכה עצמה בחברות והזיהום בעקבות זאת. שקופית אחרונה – אני לא מדברת על נגישות, היא אמצעי, גם המטרה של חלק מהזכויות היא אמצעי להשיג זכויות. כשמדברים אתי על פסולת, אני חושבת על מחזור. קודם כל, מיכלי המחזור לא נגישים. לא רק שהם לא נגישים, בפרט המבנה שלהם, אלא יש נטייה להחביא אותם במקומות שאין תחבורה ציבורית או חניה בסמוך אליהם. או לחלופין, אם יש מרכז מחזור ואני אוספת בגדים, נייר, פלסטיק ושקיות ניילון - צריך לפזר אותם במקומות שונים בעיר ולא במקום אחד. זה לא נגיש לאנשים בכלל, קל וחומר לאנשים עם מוגבלות. אחותי שגרה ברחובות מביאה לחיפה מחזור חשמל, זה לא הגיוני. חֲבֵרָה תל אביבית מביאה לחיפה את מחזור הפלסטיק, פלסטיק תל אביבי גאה.

חלק מהאריזות, כדי להפריד אותן צריך לעשות תהליך מורכב, כמו אריזות פסטה שהן מקרטון עם חלון הצצה מפלסטיק. איך עושים את זה? גם העדר מקום בבית להפרדה. אני לא יודעת מי מכיר אנשים בכיסא גלגלים כמוני, כמה צריך מרחב לציוד הלא מתכלה, צריך מקום להפרדה. זה גם סוג של פריבילגיה. נשאלת השאלה אולי במקום פתרונות בדיעבד, להפריד כל מה שצורכים או להפחית צריכה, לתכנן מראש שיהיה קל למחזר. זה קשר בין עיצוב מכליל לצדק סביבתי חברתי. למשל קומפוסט. למשל יצירה של סביבות קומפוסט קהילתיות, ליצור סביבה של קומפוסט לכל האוכלוסיות.

נ"ל: תודה רבה, אסנת. גם מאוד מעניינת התוספת לגבי העוני והעולם השלישי, ששם בסוף נחוזה מירב הזיהום והפסולת. אנחנו גם יודעים שיהיה רוב משמעותי יותר של אנשים עם מוגבלות במדינות עולם שלישי, כי עוני מוביל למוגבלות ומוגבלות מובילה לעוני. אז הפסולת והזיהום בהחלט מצטרפים למקום הזה. אסנת: בדיוק.

נ"ל: טליה, נעבור אלייך. נראה שנגלוש מהזמן שתוכנן. אני מקווה שזה בסדר מבחינת כל המשתתפים והמשתתפות שניקח עוד עשר דקות.

טליה, אציג אותך. ד"ר טליה פריד – בעלת דוקטורט מהתוכנית למדע, טכנולוגיה וחברה באוניברסיטת בר אילן. כתבה את הדוקטורט שלה בנושא ההיסטוריה והאנתרופולוגיה של הטיפול בפסולת מוצקה בישראל ובחודש שעבר זכתה עבודתה בפרס לתזה מצטיינת באגודה הישראלית לאנתרופולוגיה. בשנתיים האחרונות היא פוסט-דוקטורנטית באוניברסיטת בן-גוריון, שם טליה חוקרת היבטים אפיסטמיים ומוסריים בהורות לילדים עם הפרעות קשב וריכוז. בשנה הקרובה תחקור חוויות ותפיסות של מחנכות שמשלבות ילדים עם קשיים רגשיים והתנהגותיים בכיתות חינוך 'רגיל', מה שנקרא גם מיינסטרים. בבקשה, אלייך טליה.

ד"ר טליה פריד: תודה. קודם כל, אסנת, זה היה מרתק. כל כך נהניתי לשמוע את האוטו-אתנוגרפיה שלך, זאת ממש היתה הרצאה אנתרופולוגית מרתקת, ואני מסכימה עם המון הערות שהעלית. אגב, לפני שנה כתבתי עבודה עבור קרן היינריך בל, שעוד לא פורסמה. עשיתי מחקר על מיגדר והשפעה בהקשר הישראלי, מחקר שמנתח את כל המקומות שמיגדר והשפעה מצטלבים - בפוליטיקה, כלכלה, חיי יום-יום, עבודות בית וכו'. אז אשלח לכם.

לא הכנתי מצגת, אבל יש לי נקודות שעלו תוך כדי קריאה ואשתף, זה גם עלה תוך כדי דיון עכשיו. נקודה רגישה – אני לא יודעת אם אאכזב או ארגש – אגלה שכל הבסיס האמפירי, ידע כמותי מדעי של סביבה, מה כדאי למחזר או לא, לאסוף להחריג, חרם וכו' על מוצרים כמו קשיות ושקיות פלסטיק, כל הבסיס האמפירי לכך הוא רעוע, לעיתים הוא חסר ולא קיים, ולפעמים הידע קיים והניתוחים הקיימים הם סותרים מהלך מדיני.

אני לא יכולה לבוא כמדענית ולומר בעד או נגד, מה לעשות עם קשים או שקיות פלסטיק. אבל אנשים שכן מדברים על מדיניות ועל מעשים סביבתיים לא מדברים על בסיס נתונים אמפיריים, לא על בסיס בדיקות ממשיות, לא מבחינה היסטורית, סביבתית, פרגמטית, כלכלית. המשרד יודע על זה. אומר בלי להתבייש, אני חושבת שיש שם בעיה, אבל לא רואים את הבעיה. יש ציטוט מעלון שיצא, אמצא אותו, עלון שיצא על ידי המשרד להגנת הסביבה, באנגלית. נציגה של המשרד מדברת על חוק שקיות פלסטיק חד פעמיות שפונה לאירופה, שזה צריך להיות בחינוך. המטרה של מחזור שקיות הוא חינוכי לא סביבתי. שבכל בית בישראל צריך לעודד למחזר, הרעיון לעודד את כל הבתים, זה הדבר הכי נפוץ שלנו, לחנך למחזר. זה משהו מעגלי: למחזר, לחנך את עצמנו למחזר. למה? באיחוד האירופי – והמדיניות הישראלית בטיפול באשפה מבוססת על הנחיות באירופה – אפילו שם האירופים מצהירים: ידוע שמדיניות של מחזור של אריזות שאנחנו אספנו בפחים כתומים, לא הובילה לירידה בצריכת חומרי גלם, אלא דווקא העלתה. היתה שנה שבלגיה היתה ראשונה במחזור אריזות, וגם צורכת הכי הרבה חומר גלמי. כל הנושא האמפירי הזה לא ידוע, הוא סימבולי. אופירה אילון, את הכלכלניות הסביבתיות הבכירות, אם לא הבכירה בארץ, המחקרים שלה גם מהווים בסיס להחלטות מדיניות במשרד להגנת הסביבה, כתבה מאמר ב-2009, לא מצאתי מחקרים בארץ על קשים אבל סביב שקיות ניילון. היא כתבה שהנושא של שקיות הוא פוליטי מאשר סביבתי. אין סיבה לאסור את השקיות, זה יותר פוליטיקלי קורקט. זה דבר אחד. אני גם רוצה להוסיף. אולי לא, כי אין הרבה זמן.

נ"ל: תגיד, אבל דברים חשובים.

טליה: עוד נקודה או שתיים. שמחתי בשיחה שאמרו בקהל ממש בהתחלה, שמואל וחיה, ישר עלייתם על העניין של הפיקציה של "האדם הסביבתי". כלומר, זה לא רק אנשים בלי מוגבלויות, שהם כביכול רציונליים, יעילים,

לא מזהמים ולא משתמשים בציוד רפואי, אבל זה כמעט כולנו - חרדים, ערבים, עניים ואנשים מהפריפריה, אימהות הרבה פעמים, הורים, אנשים מבוגרים. כלומר במאמר שקראנו הרגשתי, או שמישהי פה אמרה, שיש משהו כמעט טריוויאלי בעיסוק בקשים, כאילו כמה מאיתנו באמת זה פוגע בהם. אבל יש פה משהו אנליטי עמוק יותר, זה לא עניין של הקש, זה עניין של מי אנחנו מדמיינים כאדם נורמטיבי, סביבתי, יעיל ולא מזהם. מיהו האדם הזה? מסתבר שזו פיקציה, הוא לא קיים באמת. אף אחד מאיתנו הוא לא כזה. יש אתנוגרפיות של דיוויד אוונס שעשה באנגליה אתנוגרפיה של בזבז מזון בבתים. הוא ממש נכנס שעות ימים ושבועות ליווה משפחות בשופינג, בהחלטות מה לבשל ומה בסוף לזרוק, וממש היה עובר איתם על כל מה שבפח. ומסתבר שהאידיאל של עקרת בית רציונלית שמתכננת מה נאכל, כמה כסף נוציא על מזון, זה משהו בלתי אפשרי. זו פנטזיה שלא יכולה להתקיים. העולם דינמי, חיים בצפיפות, בדינמיות של זמן, דברים קורים ומתבזבזים, יש טעויות. עקרת הבית עושה מתכון והוא לא יוצא טוב, היא רוצה שהילד יאכל ברוקולי, והילד לא אהב, צריך לזרוק אחרי זמן. לא כי לא אכפת לה, אבל הדימוי של יעילות אולטימטיבית לא קיים בפועל. וזה משהו מאוד מגדרי.

הנקודה שלישית שאגיד, זה גם זה עלה בדיון שלנו, זה הנושא של, איך להגיד, אנשים לא ירוקים מספיק לא סביבתיים מספיק. כתבתי עבודה, דיסרטציה עם פרקים היסטוריים שהראו שהפרדיגמה של הממסד סביב נושאי אשפה היה לחנך אנשים להיגיינה, ללמד באופן פטרוני; יש עבודות היסטוריות של דפנה הירש, ענת הלמן, עבודות על היסטוריה של רפואה של נדב דוידוביץ, שפרה שורץ; הם מראים אבסורד, הם לא עסקו במרכז באשפה, הם הראו בין השורות כמה אבסורד השיח הממסדי כלפי האזרחים לעומת שירותים ותשתיות שסיפקו בפועל. שירה שורץ מתייחסת למחנה עולים, שעולים עברו שיעורים איך לשמור על היגיינה וניקיון, אתם יכולים לדמיין את השיח הפטרוני זה. היא אומרת: זה היה בלתי אפשרי במחנה עולים, זה מקום שאי אפשר שתהיה בו היגיינה, יש שם זבובים ויתושים, השירותים מוצפים, בכל פינה לכלוך. אותו ממסד המחנך להיגיינה לא נותן מים נקיים, אין מיכלים לשמירת פסולת. אנחנו רואים לזלזול באנשים לא נקיים, עולים מזרחים, והפרכתם לאנשים לא סביבתיים. עלה על אוכלוסייה החרדית אני שומעת האשמות שהחרדים הם אלה שאשמים בזיהום פלסטיק ושימוש יתר בחד פעמי.

לכבודכם נכנסתי לסקר פסולת ארצי שנעשה, פעם בעשור המדינה עושה סקר פסולת, בודקת יישובים כפריים, עירוניים, חילונים, חרדיים, את כמות הפסולת ושיעור החומרים שונים בהם. בדקתי בביתר עילית, ברמת השרון ובעמק חפר, וביישובים בדואים: בשמת, רהט, כפר קאסם. לא אלאה אתכם בנתונים, אבל אובייקטיבית כמותנית זה הפוך. ברמת השרון ועמק חפר יש פי שניים פסולת ויותר פלסטיק בפועל. ישובים חרדיים הם מתחת לממוצע הארצי בהשלכת פסולת פלסטיק. מי שרוצה לדעת עוד, אשלח את הסקר עצמו.

היה דיון מרתק. תודה ממש.

נילי: תודה רבה.

טליה: אם משהו לא ברור, אפשר לשאול.

נילי: טליה שותפה בארגון היוזמה כאן, אז תודה כפולה. את מעלה הרבה מהפוליטיקה והציניות של מיהו אדם סביבתי, זה הופך לקלף משחק מול קבוצות מיעוטים שהופכות להיות האחר הלא מוסרי ולא מתקדם, פרימיטיבי לפעמים, למרות שאלו קבוצות פחות מזהמות ויותר נפגעות מזהום.

ברוך, עמית, בבקשה. אולי אחר כך, ברוך, נראה איך אפשר להתייחס למפגשים הבאים. אם זה פורמט נכון להמשיך, או נושאים או רעיונות להמשך.

ברוך שוגרמן: אני שמח להגיב אחרי אסנת וטליה, הן הדגימו דברים שרציתי לדבר עליהם. הנושא הסביבתי - טליה דיברה על זה - הוא נושא מורכב, לא נושא פשוט. המילים הכי קריטיות במאמר הזה הן: easy fix. מה שבחרים זה הדבר הקל, לחפש את המפתחות ליד הפנס. לא נכנסים למורכבות של דברים, להוכחת סיבתיות של דברים. הולכים על מודלים כלכליים שהאוצר אוהב, שלא עובדים כי האנשים לא רציונליים כלכלית.

גם מוגבלות היא מורכבת, אין כמו ההדגמה של אסנת כדי להדגיש כמה מוגבלות היא מורכבת. להגיד אנשים עם מוגבלות זה לדבר על אוכלוסייה מורכבת עם שונות פנימית, עם צרכים שונים של כל אחד כפרט, וכל קבוצה או כל תת-קבוצה בתוך זה. הכלים להתמודד עם המורכבות הם לא כלים שאנחנו בדרך כלל משתמשים בהם, הם כלים שמשתמשים בהם יותר בהייטק ובהנדסה, למרות שהנושא הסביבתי הוא מורכב. אם תתפסו אנשים ירוקים שמכירים קצת את ההיסטוריה, אז דונה מדוז (מדענית סביבתית) באה מחקר המורכבות של ג'י פורסטר, היא תלמידה של ג'י פורסטר שחקר את כל נושא המורכבות; אבל הם לא רוצים להודות כמה הנושא הסביבתי הוא מורכב. איך מגיעים לאיזון סביבתי זה נושא חמקמק – מי שמתעמק בנושאים אקולוגיים, יודע. גם החברה, כל הנושא החברתי הוא מורכב, ואנחנו עדיין חוקרים את החברה בכלים לא מתאימים למורכבות. עד ששני הצדדים פה – גם הצד החברתי וגם הצד הסביבתי – לא יאמצו כלים מורכבים יותר, אין לנו סיכוי להגיע לפתרונות יותר אופטימליים שיקדמו את הסביבה וגם את החברה, ונמשיך לסבול מסטריאוטיפים, מהחרמות וכל הדברים שאנחנו רואים במאמר, וגם טליה ואסנת הדגימו יפה.

נילי: נקודה חשובה.

עמית: אני לא בטוח ששימוש רב פעמי הוא תמיד יותר סביבתי. דטרננטים כן מתכלים הם חומרים פעילים שגורמים לנזק סביבתי יותר ממה שהיה כביכול חד פעמי אבל לא מתכלה. השיקולים מורכבים, העלו אותם פה; אני מרוצה שאני אחרי טליה. כל העניין הוא שבדרך כלל ארגונים ירוקים עם בומבילה יש להם רעיון חברתי של לחנך את האוכלוסייה, הרבה פעמים על חשבון העניין הסביבתי.

אני הייתי בהפגנות של הארגונים האלה, ופשוט חזרתי נורא מעוצבן מרוב הדברים של פשטנות ולחנך את האוכלוסייה וכל מיני דברים כאלה. שאם משהו יבדוק – הוא יראה שזה שטויות במיץ עגבניות. זה איך אנחנו נחנך את אוכלוסייה, איך ניר אה יפים באירופה, כל מיני דברים כאלה, לא באמת עניינים סביבתיים.

נילי: זה עניין של תדמית. אולי איזו תדמית יש לאוכלוסיות מסוימות במדינה.

ד"ר ענת גרינשטיין: לגמרי.

שמואל: כן. אני רוצה דווקא לפסוח התגובה, כי דיברתי בנושאים הללו. בתחילת המפגש. אני רוצה לפתוח את הדיון על חשיבה לגבי עתיד הפעילות של הקבוצה שלנו. אני חושב שקודם כל הקבוצה צריכה להתקיים על בסיס קבוע. דבר שני, רצוי שהפגישות תימשכנה דרך זום, כי זה נוח לכולם מהבית בלי צורך להגיע לירושלים להשתתף בדיונים. זה מאוד נוח.

דבר שלישי, והוא חשוב מאוד, לגבי נושאים שלדעתי כדאי שנתמקד בהם, לדעתי נמשיך להתמקד פחות או יותר בנושאים של איך להתאים כל מיני פתרונות שמוצעים או מתקבלים גם במסגרת כל מיני מאבקים חברתיים סביבתיים, גם במסגרת החלטות שמקבלת הממשלה ומקבלת הכנסת, איך להתאים פתרונות ומאבקים לצורכי האוכלוסייה עם מוגבלות, כמו שהיום דיברנו על איך להתאים פתרונות בנושא של פסולת לאוכלוסייה מוגבלת ולא לפסוח על הצרכים שלה. כך לקחת רעיונות ופתרונות שמוצעים פה במדינה, ולחשוב איך לקדם את הפתרונות הללו, כדי שזה ישרת עניינים של אוכלוסייה מוגבלת. לקחנו כיוון נכון וכדאי להמשיך ללכת באותו כיוון בדיוק; לא רק בנושאי סביבה ומוגבלות אלא בכלל, כל מיני נושאים.

נילי: יופי שאתה מעביר אותנו לחלק בא, לצערי נקדיש לו פחות זמן מהמתוכנן. אם אתם יכולים להישאר עוד שש דקות, יהיה מעולה.

אסנת: אני שמחה שאני אחרי שמואל. תודה על הדיון, היה מעניין, אני חושבת וחייבת לומר. אדבר על שני דברים. אשמח אם נקיים עוד דיון לגבי המושג של צדק סביבתי, לא בטוח שברור לי מהו הקשר למאבקים נוספים. כפעילה אשמח אם נוכל לנתח תיאור מקרה, אולי עם נציג של אחד מארגוני הסביבה, תיאור מקרה של מאבק שנעשה בישראל, האופן שבו המאבק השפיע על אנשים עם מוגבלות או איך אנשים עם מוגבלות יכולים לשנות את פני המאבק. לקיים דיון כדי שנוכל לנתח מאבקים שקרו ולהסיק מסקנות, בתקווה שקבוצת הדיון תשפיע על מה שקורה במדינה או ארגונים רלוונטיים ולא תישאר שיח תיאורטי בלבד.

נילי: כיוון מעניין. באמת המקום של הצדק הסביבתי נוגע הרבה בהצטלבויות ומוסיף למורכבות. איך זהויות שונות משפיעות גם על תפיסות סביבה וגם על השפעה של הסביבה על אוכלוסייה.

אסנת: אם אפשר לעשות סקירת שחקנים בתוך הזירה הזו, איך המדינה משפיעה ומושפעת, איך הרשויות המקומיות; כשיהיה לנו מידע, יהיה יותר רקע לחשוב על המשך. אולי יותר אנשים רוצים להישאר ברמה תיאורטית, אני רוצה שינוי לא רק ברמה של קשיות.

נילי: היו פה כמה מהמשתתפות שהצביעו לכיוון הפרקטי אקטיבי. עוד אנשים שרוצים להוסיף, להגיב על הפורמט שפעלנו בו עד עכשיו, פורמטים חלופיים?

עמית: שתי מילים. יש באוניברסיטה ארגון סטודנטים מגמה ירוקה, הוא מועמד להשתתף במפגשים הבאים?

נילי: איזו אוניברסיטה? העברית?

סולה: זה ארגון ארצי, עד כמה שאני יודעת.

עמית: יש סניף באוניברסיטה העברית.

ד"ר איתי גרינשפן: אני אהיה ממש קצר. קודם תודה על הדיון, ממש מרתק, ועל השתתפות של אנשים, על שיתוף בחוויות. התובנות שעלו פה היו חשובות, ולטעמי הקריאה - שהיא ממש גם ברמה אישית וגם ברמה מערכתית - של למה לא אנחנו לא חלק. אני חושב שזה מאוד קריטי, קול כזה חייב להגיע לארגוני סביבה ומקבלי החלטות. אני לכאורה מרגיש שאני מייצג במפגש את הצד הסביבתי, ובאמת תשימו לב לנציגות והנוכחות - יש לנו פה שתי קהילות ואת המרכז ללימודי מוגבלות, אין לנו כאלו כמעט אנשים מעולם הסביבה שרואים עצמם בחיבור הזה, שמגיעים ומשתתפים, ואני חושב שזה חבל. אני לא יודע אם לקרוא לזה תעודת עניות, אם זה משהו שמעלה שאלות ותהיות על הקהילה שלנו, בכלל על ארגוני הסביבה. אז אני לא יודע אם זה נובע רק מפטרונות, אבל זה נובע אולי הרבה מחוסר מודעות וחוסר תשומת לב, דברים כאלה. מאוד חשוב להשמיע את הקולות הללו, של למה זה לא קורה.

מהצד השני, הנקודה שאני רוצה לומר, אני לא חושב שזה נכון להפנות את חיצו הביקורת רק כלפיהם. אני חושב - אולי אסנת הזכירה את זה בחצי מילה - שיש לנו את המרחב אזרחי שנמצאים בו אקטיביסטים וארגונים של מוגבלויות, ארגוני סביבה וכו', ובסופו של יום גם כלפי התאגידים והמדינה, ההדרה הממוסדת היא לא פחות חשובה. אנחנו צריכים להסתכל גם עליהם אבל גם על עצמנו, לשאול את עצמנו מה אנחנו. הרפלקציה של אסנת היתה באמת מרתקת, כי היא כללה לא רק להפנות אצבעות מאשימות, אלא גם לעשות את הרפלקציה של מה אנחנו יכולים, שגם זה חשוב כחלק מהשיח של כל אחד מאיתנו, כמו מה הסביבתנים יכולים לעשות כדי להכליל ומה אנחנו יכולים, כי זה לא רק משחק סכום אפס. אלה הדברים שרציתי להגיד. תודה לכל המשתתפים על שבאתם לחלוק את מה שחלקתם.

נילי: תודה רבה, איתי.

סולה, ריטה, אני לא יודעת אם נספיק להגיע אלייך. תכתבי בצ'אט בינתיים אם יכולה.

ריטה: אני רציתי רק להציע לעשות מחקר, מה חושבים אנשים עם מוגבלות על נושאי סביבה, כדי שיהיה אפשר לקבל תמונה מבוססת על האופן שבו אנשים עם מוגבלות תופסים נושאי סביבה.

איתי: זה רלוונטי. אנחנו לא יכולים רק להפנות כלפי חוץ אלא גם להסתכל פנימה. סליחה שנכנסתי לדברייך.

סולה: חשבתי שמבקשים להציע נושאים. יש שני נושאים שכל אחד מהם יכול להיות יותר עשיר. אחד הוא עוד אופנים של זיהום: רעש, גם זיהום אור. כתבתי בצ'אט. אפשר לעשות מפגש אחד על שניהם ביחד, אני לא יודעת אם צריך מפגש לכל אחד מהם. ודבר שני, צריכת משאבים יכולה להיות אנרגיה, גם מקום, גם מרחב, גם מים. למשל ידוע שאפשר לקבל הנחה במים, הנחה לאנשים שיש סיבה, בגלל המוגבלות, שהם יצטרכו יותר מים. כל הנושא הזה.

לגבי שיתוף של ארגונים, לעשות מפגשים משותפים, צריך לחשוב מה לעשות לפני זה. בלי לדעת כלום - אני אתפלא אם בארגוני סביבה, אלה של צדק סביבתי שהם המוכרים ביותר, יש בכלל היכרות עם הגישה

הביקורתית למוגבלות ועם כל הנושא שזה לא עניין של היחיד אלא של החברה. אם עושים דבר כזה, צריך לחשוב. אנחנו מניחים שכולם מכירים את הביקורת הזאת, בונים על זה. אם עושים משהו בשיתוף עם ציבור אחר, צריך לחשוב איך לבנות את זה.

נילי: נכון. תודה רבה. נושאים מרתקים. הנושא של זיהום רעש ואור הוא בהחלט מתאים למפגש, אני בעד לקדם את זה. ענת קודם הוסיפה את נושא המגוון, לחשוב על סוגיות של מגוון ביולוגי; חיבור לשיח של מגוון בהקשר של אנשים עם מוגבלות, הרצף האוטיסטי וכדומה. סולה: מגוון נירולוגי, נירו-דייברסיטי. יש כתיבה על זה לדעתי. נילי: נשמח לקבל דברים רלוונטיים.

ענת: יש גם עניין של מגוון ביולוגי, בתחילת שנות ה-2000 דיברו על רב תרבותיות, היום מדברים על מגוון בתוך שיח של מדיניות. זה מעניין לחשוב על דרכים שונות שבהן מגוון נתפס. האם אלה צורות שונות או דומות בין הדיון בהקשרים של סביבה ושל מוגבלות ושל מדיניות חברתית. גם שאלות איך ומתי נושא המגוון משרת אותנו, ומתי הוא נהיה סמל שככה מסמנים עליו V כדי להמשיך הלאה ולעשות מה שאנחנו רוצים. כאילו זה איזשהו מושג שקיים בשני התחומים - גם בלימודי סביבה, גם בלימודי מוגבלות, מעניין לראות את הקשרים ביניהם.

נילי: המלצה טובה. אני אודה שמי שיש לו עוד רעיונות, הצעות, משוברים - תשלחו למיל של המרכז ללימודי מוגבלות, או מיילים אישים אם יש לכם אותם זמינים. אני רוצה להודות לכולם, לכל המשתתפות והמשתתפים. תודה לאסנת וטליה, תודה לצוות, תודה לתמר. נעדכן אתכם בקרוב לגבי המשך של הפעילות שלנו. תודה רבה.